

Deset je već godina otako se kod nas pojavila Književna politika Marka Ristića i otako je naziv te knjige postao česta reč našeg rečnika, fraza puna dubokog smisla i opravdavanja koje smo se ipak bojali i kojoj smo se opirali. Bilo je to vreme intenzivnijeg deljenja naše literature po estetskim i ideološkim afinitetima i Marko Ristić je, uzgred budi kazano, morao da podnesu nez ušenim i pismenim napadu i opiranju zato što je, dosledno sebi književnu politiku izneo kao fastan vid književne borbe, što se usudiova i što se usuduje da vodi književnu politiku u toj oblasti gde se sporo raskida sa starim porecima i metodama. Nužda prilika u ovom burnom vremenu materala ga je da čini i svešto i smišljeno ono što su drugi prikrivali i za paravanu objektivnosti i časnosti, koje to često nije bilo ništa. A samo priznavanje književne politike kao akta časne borbe, bila je jedna od značajnih pobeda naše književne misli, jer je otvarala nove mogućnosti za borbe mišljenja na književnim poljima. To je bio jedan vid modernog književnog života kod nas, podatak od šireg značenja koji je najočitiji književnoj problematiki davao još jednu dimenziju i podizao je na viši nivo opštine.

Gotovo svi mi koji smo se na neki način petljali oko literature, imali smo prilike da vidiemo i na svojoj količini da osetimo kako se ta književna politika u svakodnevnom i praktičnom životu svodi ponekad i počesto na svade, namorštva i baksuzluka, prodavanje i cepljanje nastinu i tako se spušta na jedan opasno nizak nivo. Ali to ni u kom slučaju nije bila slabost književne politike kao aktivizma i kao vid na opštenja među stvaraocima, to je bila slabost samih stvaraoca da se politički, književno-politički postave prema problemima i ljudima svog vremena. Hteli to ili ne hteli, nekaku politiku vode i oni koji je se i glasno i intimno odriču, vode je svi koji se bave književnim i javnim poslovima, pa kad je vode, kad se bez njih ne može, neka onda bar budu svesni svih njenih vidova i posledica. Jer se ne radi ovde samo o piscima i nij-

hovim međusobnim odnosima. Kvalitet i nivo jedne književne politike koju pisci vode uslovjava i odnos društva prema književnom životu, kao delu društvenog života, uslovjava odnos čitaoca prema književnosti i piscima i određuje, manje ili više, lik stvaraoca u očima publike.

Kod nas se, na primer, stalno prave aluzije na programe književnosti na fakultetima i u srednjim školama, stalno smo i oprodavano mnogo kakvih anahronizmima nezadovoljni, a nijedan naruši pisanje nije se i napisao studijsku kritiku tih programa, dozvao javnosti da tu treba nešto menjati i kako treba menjati. Mi potcenjujemo publiku, a ne učestvujemo dovoljno u stvaranju i negovanju njenog uikusa, očekujemo da nam je drugi stvore ili da se sama izbavi ispod smisljenice: zavabne i kriminalističke lektire i raznih drugih izvođača. Ozbiljni stvaraoci koji pretenduju da utiču na stvaranje društvenog uikusa nisu dovoljno angažovani tamо gde se taj uikus najviše neguje, medu mladima. U sastavljanju čitanki i svezaka lektire za učenike, na primjer, ti stvaraoci često ne igraju ni savetodavnou ulogu. A proces demokratizacije kulture, bez zahvata koji bi ogranicavali njihova estetska opredjeljenja, iziskuju od stvarača aktivniji odnos prema publici i prema kulturnim problemima. Od rata na ovam održanom je kod nas nekoliko kongresa Saveza književnika Jugoslavije, već broj plenuma, nekoliko festivala i dva Sražilovska susreta, a na (žalost) nijedna od tih manifestacija nije bila izrazito značajna za našu kulturu sem Ljubljanskog kongresa 1952. Svi ti naši književni skupovi bili su mahom održavani da bi se zadovoljile oficijelne norme književnog života. Na njima nisu beleženi preokreti i novi kursevi u shvatnjima ili počeci novih tragedija koji bi kasnije itekako davalii impuls individualnim shvatnjima pojedinaca.

Prošlo je svega četiri godine otakđe je Dobrica Ćosić u odgovoru na anketu Sartrovog časopisa „Moderna vremena“ u jednom smelom i programatskom odgovoru napisao: „...intelektualni stvarač član Komunističke partije ne sme svoje umet-

ničko i naučno delo podrediti taktičkom utilitarizmu partie i njenim propagandističkim interesima, utoliko pre ako se ti ciljevi ne saglađuju sa njegovom naučnom, umetničkom i revolucionarnom savešću“. Prošlo je od tada četiri godine, a ta rečenica kada je izgubila nešto od svoje smelosti i od svoje hrabreće. Stvari se su toliko izmenile da u ovakvoj kulturnoj i duhovnoj atmosferi nije više intelektualna smelost ogradičati se od „taktičkog utilitarizma partie“, jer je on kao eksplicitni zahtev prema literaturi odavno prestao da postoji. Danas je svakako veća intelektualna smelost boriti se za prihvatanje umetničkih tendencija koje u stvaračkoj praksi socijalizma treba da nadu potencijalno novo bogatstvo i nove inspirativne tokove umetničkog izraza. Jer to često znači izložiti tu tendenciju opasnosti vulgarizacije i mešanja sa socijalističkim realizmom i slitnim dogmatičkim izvitorperenjem. Borba za slobodu izraza, koja se faktički odavno završila donela je pobedu prihvaćenju su televizije moderne literature, usvojenju kursa ka internacionalizaciji kulture, pogidnut je nivo umetničkog saopštavanja, ali se u inerciji te borbe pomalo i pretralo. Otpori prema teoriji socijalističkog realizma i citatološkoj praksi pozivanju na klasične marksizma doveli su do izvesnog zaobilaznja pa i do otpora prema marksističkim metodama. Postalo je u nekoj meri moda pozivati se na Hajdegera i Valerija, na primer, više nego na Plehanova ili Lefevera; jednostrana trika za obavešteneču i pomodnim inovacijama mogla bi na taj način da doveđe do novih izvitorperenja. Kao što je obtrplice, pre desetak godina u ondašnjem kulturnoj atmosferi bilo konjunktorno stajati na pozicijama socijalističkog realizma, danas je na pomalo sličan način jednostavno i lagodno biti privržen raznim „modernističkim“, „realističkim“ vrstama manirizma. Heretiči i drznici, otuda, više nisu oni koji se bore za prihvatanje i stvaranje u tokovima moderne literature, jer sada ništa lakše i jednostavnije od tog je „heretike“ treba očekivati uopravo sa suprotnе strane. medu

onima koja hoće da se moderna literatura, kao istorijski određena kategorija, prevaziđe uime novih nastojanja i uime novih ljudskih sadržaja koji se formiraju na tlu probudnog dela svezanog gde se socializam uhravat duboke korene. Nastojati da se što pre omogući stvaračko pristupu tih sadržaja u našoj svesti i biti inspirisan tim afirmativnim težnjama je moralni, politički i intelektualni dug prema našim zajedničkim naporima i prema stvaračkim napornima i individualnostima mnogih pisaca i koji će, u stvari, orijentisati njihovu ljudsku ideološku i estetsku sadržinu ka sadržinu socijalističke superstrukture, odatle da stvori proizilazi.

Razgovor, ankete i simpozijumi koje u poslednje vreme sve češće organizuju naši listovi i časopisi, pozivaju su znak nastojanja da se u našoj kulturnoj klimi nesto protreste i izvede na cistinu. Dovoljno je bilo da casopis „Ded“, na primer, organizuje diskusiju o stanju nastavne književnosti na beogradskom univerzitetu pa da se mnogi problemi spoznaju i pokrenu ka razresenju. Te ankete i ti razgovori, kao praksa koja izbegava apriorne stavove i apriornu resenja i jesu u ovom trenutku retkih javnih rasprava i polemika najpogodnije akcije da se na našim književnim terenima otvore putni autentičnost i savremenijim shvatanjima. Odsustvo jasnijih koncepcija i stavova pisaca prema mnogim problemima književne teorije i prakse i nedrezanje svesti o situaciji trenutku, početku, na senzibilitetu i intelektualnoj i duhovnoj kulturi uzna preprodavali biće to moćan korak dozrevanja i snažnog kvantativnog rasta koji jednu literatučnu sposobnost za velike i snažne skoke. Ali u tom periodu ista ta književnost, držeći se putu moderne literature, dolazila je ponekad u izraziti raskorak sa duhom i suštinom naše stvaračke prakse i ostajala bez dovoljnog zamaša i inspirativnih sokoča. Ta situacija jeste rezultat i mnogih objektivnih uslova varstvaralačkih moći naših pisaca, iako je rezultat i ostvarivanju književne klime koja mnogostruko utiče na karakter i ton umetničkog stvaračstva.

Možda bi već trebalo da se pišem: ko je danas naš pisac, kakav je danas njegov društveni status i intelektualni profil, koliko on kao čovek i stvarač prisustvuje u procesu našeg društvenog razvijanja, koliko taj proces zbilja shvata, smeti, ponekad sedi u raznim savetima i redakcijama, koliko aktivno može da primi razvoj društvene svesti i da svesno utiče na nju. Jer, nama su danas više nego ikad ranije potrebni pisci sa društvenim ugledom i priznanjem koje se imali antički i renesansni pisaci, da bi mogli autentično da se postave u procesu razvoja, u mehanizmu istorije. Odsustvo aktivanog odnosa pisaca prema savremenijim zbiljama uskraćilo bi im mesto istaknutijeg činioča u javnom životu i negativno bi se odrazilo na njihov društveni ugled i uticaj.

Dok ovo ispisujem osećam kako mi nad glavom visi pitanje: da li je potrebno jednoj literaturi, jednom toku umetničkog stvaračstva, koji se na izvestan način pozitivno odvija, unapred odrediti puteve, propisati puteve, propisati šta treba da radi, koju i kakvu vrstu proizvoda da ostvaruje. Nije! Nije potrebno, jer bi to bilo jednosmerno ograničavanje i ugnjetavanje ljudskog kreativnog duha. Kobić primjeri nas opominju da se takve prakse dosledno treba kloniti. Ali i histerični antizadonovički, koji se već odavno ne suprotstavljaju samo ždanovizmu i sličnim izvitorperenjima socijalističke kulture prakse, nego i onim ostvarenjima i tendencijama koje je sam Ždanov anatemisao, postaju isto tako opasni i štetni, jer alarmantno reaguju na svaki počušaj da se književna praksa i književna misao postave u novije, savremenije i adekvatnije relacije od dosadašnjih. Očitisti svest od dogmatizma, znači očitisti je i od nesumnjivih predstava bilo koje vrste, bilo otkuda one dolazile i bilo kakvim se perijem kitile. Mi danas niti možemo niti treba da propisujuamo (ako je uopšte propisivanje ba-

viti se književnom teorijom i estetikom) kakvi će se romani pisati, sta će se u njima govoriti i kakvu će sadržinu pesme, pripovetke i drame naših stvarača donositi mi ne možemo i ne treba da uzmimo u to kakvim će se stvaračkim postupcima služiti i u kom će pravcu okretni svoja estetska traganja i putovanja. Ali možemo mnogo da učimimo da formiramo jedne zdrave, akitivističke i savremene književne svesti koja će u našem vremenu dati pečat stvaračkim napornima i individualnostima mnogih pisaca i koji će, u stvari, orijentisati njihovu ljudsku ideološku i estetsku sadržinu ka sadržinu socijalističke superstrukture, odatle da stvori proizilazi.

Razgovor, ankete i simpozijumi koje u poslednje vreme sve češće organizuju naši listovi i časopisi, pozivaju su znak nastojanja da se u našoj kulturnoj klimi nesto protreste i izvede na cistinu. Dovoljno je bilo da casopis „Ded“, na primer, organizuje diskusiju o stanju nastavne književnosti na beogradskom univerzitetu pa da se mnogi problemi spoznaju i pokrenu ka razresenju. Te ankete i ti razgovori, kao praksa koja izbegava apriorne stavove i apriornu resenja i jesu u ovom trenutku retkih javnih rasprava i polemika najpogodnije akcije da se na našim književnim terenima otvore putni autentičnost i savremenijim shvatanjima. Odsustvo jasnijih koncepcija i stavova pisaca prema mnogim problemima književne teorije i prakse i nedrezanje svesti o situaciji trenutku, početku, na senzibilitetu i intelektualnoj i duhovnoj kulturi uzna preprodavali biće to moćan korak dozrevanja i snažnog kvantativnog rasta koji jednu literatučnu sposobnost za velike i snažne skoke. Ali u tom periodu ista ta književnost, držeći se putu moderne literature, dolazila je ponekad u izraziti raskorak sa duhom i suštinom naše stvaračke prakse i ostajala bez dovoljnog zamaša i inspirativnih sokoča. Ta situacija jeste rezultat i mnogih objektivnih uslova varstvaralačkih moći naših pisaca, iako je rezultat i ostvarivanju književne klime koja mnogostruko utiče na karakter i ton umetničkog stvaračstva.

Takav konformizam i mlačka književna atmosfera uticali su u mnogo vidova i na mnogo načina da se razvije književno politikanstvo, umesto još uvek rovanje, zla intriga i kritizerstvo koji spuštaju opštu nivo stvaračke atmosfere i književne svesti. Književno politikanstvo i jeste onaj oblik delovanja što ka moć nemčinom i oružje inferiornih zaustavlja pozitivna nastojanja, razbijaju duh i klimu opštih navora, negira ili ignorise pojedinačnu i zajedničku dostignutu.

To zlo kulturnog života, zaprečava otvorene potewe, pravi neprikladne devijacije. Zbog tog da i ne postoje mogućnosti da stvaranje jedinstvenog književnog javnog mnjenja, zbog toga i dolazi do predrasuda sa kojima se danas prilazi domaćim piscima i njihovim ostvarenjima.



VLADISLAV TODOROVIC kamen voda i život